

Дейността на Доростоло-Червенската митрополия в края на XIX и началото на XX век

Златоживка Здравкова, Галя Сашева

Abstract: *The activity of Dorostol-Cherven diocese in the late nineteenth and early twentieth century: The report looks at the educational and social activities of Dorostol-Cherven diocese during the last decades of the nineteenth and the first quarter of the twentieth century, when the bishopric done in the best way the role of spiritual leader of the population of Rouse region.*

Key words: *diocese, churches, schools, Christian societies, free kitchens for the poor students, repair and construction of churches etc.*

ВЪВЕДЕНИЕ

На 28 Февруари 1870 г. с ферман, издаден от султан Абдул Азис, е учредена Българската екзархия. От векове наред лелеяната мечта на българите за самостоятелна българска църква се осъществява. Така тя се отделя от Гръцката патриаршия. На църковно-народен събор, проведен през 1871 г. е приет екзархийски устав, чрез който регламентира учредяването на българската църква като екзархия. Първият български духовен глава е Антим I, избран на 16.II.1872 г.

В рамките на Българската Екзархия влиза и Доростоло-Червенската митрополия, включила в обсега си: Русенска каза – 6800 домакинства, Тулченския санджак – 3600 домакинства, Силистренска каза – 5000, Тутраканска – 600, Разградска – 6000, Никополска – 7000, Свищовска – 3500, общо 32 500 домакинства. Тази многолюдност на енориашите превръща Доростоло-Червенската митрополия в първостепенна, според въведените три степени за отчет на епархиите. На състоялия се през 1871 г. църковен събор в Цариград са предложени двама русенци за архиереи на Доростоло-червенската епархия: Нил Изворов и архимандрит Григорий. На 1 юли 1872 г. за доростолочервенски митрополит е избран Григорий. В изложението по-долу ще разгледаме основните моменти от дейността Доростоло-Червенската митрополия през посочения период.

ИЗЛОЖЕНИЕ

През септември 1872 г. митрополит Григорий открива първото заседание на епархийския съвет. В дневния ред влизат въпроси, свързани със заплащането на митрополита, осигуряване на средства за Екзархията и други помощи. Принципно от всяко семейство в епархията се удържат по 10 гроша [7: 44]. Русенският епархиален съвет прави предложение до екзарха в Цариград да се събират помощи и от българите в Цариград. На заседанието става ясно, че в контекста на отделянето на Българската Екзархия от Цариградската патриаршия живеещите гърци в Русе създават дразги с опитите за построяване на свои храмове. Тези гръцки идеи са парирани за известно време от местното българско население. По-късно гърците в града придобиват свой храм.

По същото време в Доростоло-Червенската епархия се съставят смесени привременни [15: 96] съвети в отделните енории и архиерейските наместничества в Силистра, Тутракан, Разград и Попово, Бяла и всяко селище в епархията. Още в началото на своята дейност по разпореждане на екзархийският съвет повсеместно се въвеждат във всички църкви метрически книги, съдържащи информация за раждане, брак, смърт, ръкополагането на свещенослужители [6: 88-89], строеж и възобновяване на храмове и т. н.

Руско-турската война от 1877-1878 г. се отразява много пагубно по отношение на църковните храмове и българското население в Русе и цялата епархия. Ограбена

е църквата „Света Троица“. Много села са разграбени и опожарени, хората са изплашени и именно Митрополията в тези безумни времена е тяхната закрила. Помага им с всичко, с което може: храна, дрехи, подслон. Митрополит Григорий казва: „друг освен нас няма кой да им помогне... Ако трябва ще продам одеждите си, но не бива да оставяме сиромасите да умрат от глад“ [13: 82-83].

Веднага след Освобождението в Доростоло-Червенската епархия се прави обстоен преглед [9] за състоянието на наличните църкви в Русенска, Силистренска, Беленска и всички останали околии на епархията, като се определят и какви нужди от ремонтни дейности имат. От направените наблюдения и описания се научава кои църкви са каменни и кои дървени, какви наименования имат, кои са действащите свещеници, с каква църковна утвар разполагат, каква наличност имат в касите си. Така например, се установява [11: 153], че църквата в с. Кадъкьой (днес Щръклево), градена от камък през 1832 г., по време на Руско-турската война е изгорена от оттеглящите се турци и селяните са се заели да я възстановят. Почти същата е съдбата и на други църкви:

- Строената през 1805 г. църква [11: 163] „Св. Троица“ в с. Красен е ограбена и вътрешно изгорена. Осигурени са 250 сребърни рубли за поправка;
- В с. Басарбовче (Басарбово) църквата [11: 153] „Св. Димитър“, строена в периода 1865-1873 г., е напълно изгорена, както и цялото село;
- Напълно е изгорена и църквата [11: 154] „Св. Парашкева“ в Иваново, а църковната утвар е разграбена;
- Силно повредени или напълно разрушени са и църквите в с. Хюджекьой [11: 155а] (днес Могилино), с. Ендже кьой [11: 166] (с. Цар Асен), с. Сваленик [11: 166а], с. Писанец [11: 168], Нисово [11: 167а].
- В останалите селища църквите са запазени, но ограбени. Става дума за тези в селата: Кошов [11: 154], Табачка [11: 155а], Баниска [11: 165], Копривец [11: 155а], Кацелово [11: 168], Червена вода [11: 155], Бъзовец [16] и т.н.

Специално в Русенска околия околийският началник Димитър Танев изпраща до Митрополита писмо [16: 22] № 717 от 24.I.1896 г., с което изисква информация за числото на църквите, свещениците, манастирите, калугерите, имотите и т.н. От своя страна митрополията изисква подробни сведения от свещениците в отделните енории. В своя отговор [16: 23-24] по този повод енорийският свещеник В. Тончев на русенската църква „Св. Георгий“ посочва, че църквата в с. Кулата, както и килията в с. Долапите нямат имоти, за разлика от църковния храм в с. Басарбово, който се е сдобил с такива през 1894-1895 г. Оказва се, че същият свещеник Тончев е действащ и за църквата „Св. Димитър Басарбовски“, която се издържа [16: 25] от собствени имоти – над 35 дка обработваема земя и повече от 14 дка градини. Енорийският свещеник Юрдан Попов докладва [16: 26], че в селата Гагала и Липник разполагат съответно с 24 и 12 декара. Констанденецкият енорийски свещеник Панайот Иванов отговаря [16: 27], както се оказва за църквите съответно в селата Констанденец и Церово, които също се издържат от собствени поземлени имоти (31 и 14 дка). Църквата в с. Борисово през онези години е обслужвана [16: 29] от енорийски свещеник Иван Пенчев и няма поземлена собственост. Червеноводски енорийски свещеник на църквата „Архангел Михаил“ е Стоян Станчев, който докладва [16: 30], че никоя църква от енорията му не притежава земи. Църквата „Св. Богоявление“ в с. Пиргово със свещеник Петър Кръстев разполага [16: 31] с десетина декара земя. Димитър Панайотов, мартенски свещеник, докладва [16: 32-33], че местната църква разполага с 25 дка, а с. Табан (дн. Сандрово) – 65 дка.

Твърде обемна е кореспонденцията, от която разбираме, че:

- В с. Кошов в църквата [16: 34] „Св. Архангел“ проповядва Райко Цанев и има 15 дка ниви и 3 дка ливади;
- В с. Нисово (църквата [16: 35] „Св. Архангел“) – ливади, ниви и лозя – общо 13 дка;
- с. Щръклево (църквата [16: 37] „Св. Николай“) – свещеник К. поп Христов – 148 дка ниви и ливади;
- с. Широково [16: 31] – свещеник Д. Стайков – 11 дка лозя и градини;
- с. Писанец (църквата [16: 46-55] „Св. Вознесение“) и параклиса „Св. Ив. Рилски“ във Вятото – поп Димитър – без поземлена собственост;

От един запазен списък [12: 2, 4, 7] на църквите и свещениците в Русенско са изредени между другото и с. Красен (църквата „Св. Троица“) – отец Петко Рачев – 41 дка; с. Иваново (църквата „Св. Параскева“) – без посочени имоти; с. Красен (църквата „Св. Троица“) – 180 дка ниви и ливади и 300 дка горски насаждения; с. Нисово (църквата „Архангел Михаил“) – 13 дка ниви, гори и ливади; с. Долно Абланово (църквата „Архангел Михаил“); с. Ряхово (църквата „Св. Георги“) – без имоти, както и имотите на трите по това време русенски църкви: „Св. Троица“ – 10 дка лозя, „Св. Георги“ – 50 дка ниви и „Всех Светих“ – без собственост. В крайна сметка се отчита коя църква от какви средства има нужда за ремонти и издръжка.

От друга страна, голяма грижа на Доростоло-Червенската митрополия е не само поддържането на старите, но и построяване на нови църкви в епархията. През 1881 г. до митрополита има пратени настоятелни покани [12: 8] да посети отделни селища като Бръшлян, Долно Абланово, Юпер, Спанчов (Дунавец, Тутраканско), за да освети начинания за построяването на църкви, заради които местното население предварително е събрало средства. Населението на с. Широково [12: 6] пък настоява за парична помощ, за да може отново за съгради църквата си, изгорена напълно от турците по време на Руско-турската война.

Митрополит Григорий е поканен и за освещаването на поправената църква [12: 9] в с. Торлак (с. Цар Калоян), а в свое писмо [16: 10-11] до митрополията селяните от с. Бръшлян се жалват, че са успели с постройката на църквата си, но им липсват средства за църковна литература и утвар.

Църковната община в Русе притежава големи заслуги в развитието на просветата. Нараства броят на учителите и училищата, програмите за тях се съставят по-задълбочено.

Често под нейно ръководство се провеждат заседания с различни еснафски сдружения с цел събиране на средства в помощ на училищата [10: 38]. Взема се решение в помощ на училищата във всяко село да се предоставят приходите на местните кръчми. По този начин се цели да се ограничи пианството и да се подпомага просветното дело [5: 117-118].

Други прилеми [6: 109-110, 156-157 ; 15: 114-115, 140, 145-146 ; 8: 186-187], занимаващи епархийския съвет, са свързани с възможностите за уеднаквяването на програмата на основните училища, провеждането на изпити за установяване на учителска правоспособност, установяване на минималната учителска заплата и др. В цялата епархия има общо 7 неделни училища със около 450 деца. 43 братства имат библиотеки, а 16 от тях имат хорове [2: 3]. По-късно, през 1925 г., само при мъжката и женската гимназия има 9 училища.

През 1908 г. се основава Православно братство [3: 11] „Християнин“ с над 130 члена. Главните цели на братството се състоят в просвещаване на християните в истините на Православието, както и в оказване на помощ от страна на Братството към бедните и страдащите. Предвижда се да се използват средства от проповеди в църквите, публични беседи, различни четения, свързани с християнското учение и нравственост, издаване и разпространяване на книги, изнасяне на духовни концерти и т. н. Създават се безплатни трапезарии [3: 12] за бедните ученици от Русенските

училища, забавачница, средно-възпитателно заведение с пансион. Предвижда се и откриването на сиропиталище.

Съществува и друго братство „Св. Василий Велики“, което се слива с братството „Християнин“ в едно под общото название „Православно християнско братство“ [4: 8], което впоследствие създава истинска мрежа от свои подразделения. Дейността му има за цел издигане на религиозно-нравственото чувство в християните. От „Известие за състоянието и дейността на православните християнски братства в Доростоло-Червенската епархия“ разбираме, че братствата [2: 1] вече са 82 и 225 детски, ученически и юношески дружества. Братствата развиват една широка просветна и добротворна дейност. Водят се много беседи от членове на русенските братства в различни църковни салони в Русе. Не само хората от църквата са се заемали да водят тези беседи, а и различни богослови [2: 2] и професори от различни факултети, общественици и писатели, например: Стобийският епископ Никодим, д-р Ст. Цанков, проф. Михаил Арнаудов, К. Петканов и др.

Братствата са изцяло в помощ на нуждаещите се деца, шият им дрехи, организират им забавления, украсяват елхи, организират томболи, забави. Споменато е и благотворителното братство на „Добриня-Йосиф I“, чиято основна цел е да бъде в помощ на останалите братства. Благодарение на Митрополията през летата се организират почивки на децата в полупланинската област около „Св. Марина“.

Митрополията се грижи за издаването на списание [2: 8] „Вяра и живот“ и вестник „Детска вяра“. Първото е в полза на учителите, а вестникът е полезно четиво за учащите се. Митрополията издава и следните книги: „Свещенният огън“ (разкази от дядо Евтимий), „Серафимчетата и кръстът“, „Потребността от религията“, „Потребността от откровението“, „Защо Бог не ни принуждава да вярваме“ и др. На абитурентите се раздават безплатно книги. В Епархията влизат 242 сел и шест околийски центрове плюс 225 православни християнски дружества [2: 10].

Една от значителните идеи на митрополит Григорий и Доростоло-Червенската митрополия е създаването на катедрален храм [1: 219-222]. В тази връзка се сформира комитет на 2 май 1896 г. от 15 човека, които да работят за каузата – издигането в Русе на катедрален храм „Св. Борис-Михаил“. В ръководството на комитета влизат: Доростоло-Червенският митрополит Григорий (председател) и подпредседатели: Теодор Теодоров (Председател на Народното събрание) и Архимандрит Василий.

Княз Фердинанд официално утвърждава [14: 2] комитетът с указ № 76 през 27.VI.1895 г. под името „Дружеството за построяване на бъдещата катедрална църква в Русе в чест и памет на Първия български православни цар Св. Борис – Михаил“. Тази инициатива продължава през следващите 5-6 десетилетия и за съжаление не се увенчава с успех по различни причини.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На основата на всичко казано дотук може да се заключи, че в периода от последните десетилетия от XIX и първата четвърт на XX в. Доростоло-Червенската митрополия развива много активна просветителска и социална дейност, изпълнявайки ролята на духовен водач на населението от Русенския край.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Здравкова, З. Идеята за построяване на катедрален храм в Русе в края на XIX в., Научни трудове на Русенски университет „Анг. Кънчев т. 41, серия 6.2, Русе, 219-222.

[2] Известие за състоянието и дейността на православните християнски братства в Доростоло-Червенската епархия“, Русе, март 1940, с.3

[3] Устав на православното братство „Християнин“ в Русе, печатница Т. Петров 1909г., с.1

[4] Устав на Православното Християнско Братство в гр. Русе, печатница Т. Петров 1911 г.

[5] ТА – Русе, ф43 К, оп. 1, а. е. 3.

[6] ТА – Русе, ф.43 К, оп. 1, а.е. 5.

[7] ТА – Русе, ф. 44 К., оп. 1, а. е. 14.

[8] ТА – Русе, ф.43 К, оп. 1, а.е. 23.

[9] ТА – Русе, ф. 43 К, оп. 1, а.е. 26.

[10] ТА – Русе, ф. 43 К, оп. 1, а.е. 30.

[11] ТА – Русе, ф. 44, оп. 1, а.е. 62.

[12] ТА – Русе, ф. 43 К, оп. 1, а.е. 71.

[13] ТА – Русе, ф. 43 К, оп. 1, а.е. 84.

[14] ТА- Русе, Ф. 43 К, оп. 1, а.е. 211.

[15] ТА – Русе, ф.43 К., оп. 1, а.е. 1590

[16] ТА – Русе, ф. 43 К, оп. 2, а.е. 209.

За контакти:

Проф. д-р Златоживка Здравкова, Катедра *Педагогика, психология и история*, Русенски университет „Ангел Кънчев“, e-mail: zzdravkova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.